

**Proceedings of the
XIV International Scientific and
Practical Conference**

**Social and Economic Aspects
of Education in Modern
Society**

**Vol.2, June 25, 2019,
Warsaw, Poland**

Copies may be made only from legally acquired originals.
A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use (non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple copies is not permitted. Electronic Storage or Usage Permission of the Publisher is required to store or use electronically any material contained in this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the Publisher is required for all other derivative works, including compilations and translations. Except as outlined above, no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the Publisher.

ISBN 978-83-952507-9-8

© RS Global Sp. z O.O.;
© The Authors

**RS Global Sp. z O.O.
Warsaw, Poland
2019**

Founder:
RS Global Sp. z O.O.,

Research and Scientific
Group
Warsaw, Poland

**Publisher Office's
address:**

Dolna 17, lok. A_02
Warsaw, Poland,
00-773

E-mail:
rsglobal.poland@gmail.com

The authors are fully
responsible for the facts
mentioned in the articles.
The opinions of the authors
may not always coincide
with the editorial boards
point of view and impose
no obligations on it.

CONTENTS

PEDAGOGY

<i>Ezhned M. A., Goroshko O. M., Palamar A. O., Franko L. V., Drachuk V. M., Skrynychuk O. Ya.</i> PHARMACOGNOSTICAL PRACTICE AS ONE OF THE ELEMENTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS.....	3
<i>Saakadze Nana, Irma Zarnadze</i> ОБУЧЕНИЕ ВТОРЫМ ЯЗЫКАМ.....	6
<i>Лебедь Г. М., Карагезян Н. П., Наумкіна О. В.</i> СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	11
<i>Левітін Є. Я., Бризицька А. М., Олексієнко Т. О.</i> ПРИНЦИПОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТА НЕОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	14

PSYCHOLOGY

<i>Світлана Могиляста</i> АНАЛІЗ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ.....	17
<i>Филат Т. В., Сидора М. Ю., Запорожець О. С.</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ.....	23

PHILOSOPHY

<i>Татьяна Филат</i> ОСОБЕННОСТИ ЭТИКО-ФИЛОСОФСКОЙ КОНЦЕПЦИИ И ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СРЕДСТВ ВОПЛОЩЕНИЯ ТЕМЫ ЧЕРНОБЫЛЯ В ЛИРИКЕ ЛИНЫ КОСТЕНКО.....	28
---	----

PHILOLOGY

<i>Gulbeniz Babayeva</i> THE MAIN TARGETS OF "MOLLA NASREDDIN" CARICATURES.....	33
<i>Амирова Солмаз Джамиль кызы</i> МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-НАПРАВЛЕННОЙ РУССКОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗОВ.....	37
<i>Слюсаренко М. І.</i> ІНТЕРВ'Ю З НЕВЛАСТИВОЮ ДЛЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ФОРМИ ФУНКЦІЄЮ.....	41
<i>Хинчагашвили Н. Ш.</i> О ВОПРОСАХ ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ РКИ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ИЗУЧЕНИЯ.....	45

HISTORY

<i>Бричка Анна Володимирівна</i> РЕЛІГІЙНІ ПРАКТИКИ ПАЇСІЯ ВЕЛИЧКОВСЬКОГО.....	48
---	----

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

Філат Т. В., доктор філологічних наук, професор, Завідуюча кафедрою мовної підготовки

Сидора М. Ю., викладач кафедри мовної підготовки

Запорожець О. С., викладач кафедри мовної підготовки

Державний заклад «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», Україна. Дніпро.

Abstract. *The article deals with psychological problems, pedagogical aspects of working with foreign students. The features of the process of inclusion of students from other countries into the Ukrainian educational space are analyzed. The attention is focused on the need for an individual approach to the choice of teaching and methodical tools in working with groups of different nationalities. The experience in working with this student contingent at the Language Training Department of the State Establishment "DMA of HM of Ukraine" is summed up.*

Keywords: *teaching methods, integrated approach, psychological aspect of learning, language barrier, student motivation, red lines.*

Вступ. Процес інтеграції України до Європейського союзу стосується всіх сфер діяльності суспільства, серед іншого й освітнього напрямку. Входження до європейського освітнього простору має двобічний характер: багато випускників українських шкіл продовжують навчання в інших країнах, але й до України приїждить на навчання велика кількість іноземців, і спостерігається стійка тенденція до щорічного збільшення чисельності громадян інших країн, які хочуть отримати вищу освіту саме в Україні, що свідчить про високий рівень надання освітніх послуг.

Робота з іноземними студентами висуває перед викладачем вищої школи ряд додаткових вимог, зумовлених як особливостями людей іншої національності, так і процесом їх входження в новий для них світ. Навчання іноземців, як справедливо вважають дослідники [1; 2; 3; 4; 5; 11; 6; 7], – відповідальний і захоплюючий процес, що потребує від викладача тонкої, ювелірної роботи, в якій використовується весь спектр навчально-методичних засобів залежно від особливостей кожної окремої національної групи.

Цілі дослідження: проаналізувати досвід роботи кафедри мовної підготовки ДЗ "ДМА" з групами різної національної приналежності, спираючись на відомості про особливості національного характеру.

Аналіз роботи та результати дослідження. Обираючи методи навчання іноземних студентів, розроблюючи стратегію роботи з цим контингентом, важливо застосовувати комплексний підхід, який охоплює всі складові навчально-виховного процесу. Серед різних аспектів навчання іноземців, на наш погляд, цікавим і не достатньо дослідженим є психологічний, який складається з ряду особливостей та труднощів як загального, так й індивідуального, особистого характеру, з якими стикається студент та, відповідно, викладач, який має не лише навчати певному предмету, але й допомагати долати виникаючі перешкоди та проблеми. До психологічного аспекту навчання іноземних студентів можна віднести: труднощі соціально-побутової адаптації в новій країні; мовний бар'єр; перехід зі шкільної освіти, яка має свої особливості й нюанси в кожній країні, до вищої школи з іншими правилами та вимогами; особливості національного характеру, релігійні погляди й переконання; вікові особливості; відірваність від сім'ї та звичного оточення тощо. Аналіз цих особливостей потребує зусиль фахівців різних напрямків, які б знайшли у цьому відбитки релігійних уявлень, історії, культури, системи освіти, психології, звернулись до вивчення характерних рис особистості певної національності, відбиття їх у мовній сфері, у сфері сприйняття чужої мови, якою оволодіває суб'єкт навчання. Саме психологія засвоєння мови носіями певної етнонаціональної свідомості, яка особливо яскраво проявляється при вивченні іноземної мови, представляє великий інтерес для фахівців, що працюють зі студентами з інших країн світу.

Більше ніж 20-річний досвід роботи зі студентами-іноземцями з різних країн світу (Марокко, Туніс, Індія, Китай, Палестина, Ізраїль, Узбекистан та інші) колективу кафедри

мовної підготовки дозволяє робити певні висновки на основі набутих знань та практичних доробок, а також планувати подальший науково-методичний пошук у цьому напрямку.

Успіх у подоланні мовного бар'єру, в першу чергу, залежить від самого мовця, його наполегливості та систематичності у вивчення мови, але грамотно вибудована подача навчального матеріалу може допомогти в цьому процесі, зокрема доцільно подавати теоретичний матеріал, використовуючи прості синтаксичні конструкції, попередньо опрацювавши термінологічну лексику з певної теми, не утруднювати мову складними зворотами, незнайомими словами, структурувати та чітко систематизувати нові знання від простого до складного, від відомого до нового. На думку американського професора Едгара Дейла, автора "конусу досвіду" (у подальшому "піраміди навчання"), найефективнішим є засвоєння нової інформації на основі її практичного застосування (фактично за Конфуцієм: скажіть мені і я забуду, покажіть мені і я запам'ятаю, дайте можливість обговорити і я зрозумію, дайте можливість навчити іншого і я досягну досконалості). Отже, поетапне застосування набутих знань в умовах, близьких до реальних, сприяє кращому запам'ятовуванню та, відповідно, більш свідомому використанню нового, що в такому випадку може слугувати "трампліном", основою для наступного "нового", створюючи систему знань з певної дисципліни, а не поверхневе, уривчасте уявлення про вивчене. У першу чергу, це стосується вивчення мови як системи і робочого інструменту для здобуття освіти.

Загальновідомо, що досить-таки легко оволодівають іноземною мовою та активно використовують її в спілкуванні вірмени, які були однією з перших торгуючих націй на Землі, їздили по світу й повинні були вивчати чужу мову саме через специфіку діяльності. Ще одне цікаве спостереження стосується країн з великою кількістю діалектів. Представники таких країн, наприклад, жителі Індії, легше оволодівають іноземною мовою, ніж жителі країн з чітко унормованою, без діалектів та говірок, мовою. Також слід зазначити, що мотивація у вивчення іноземної мови відіграє суттєву роль у навчальному процесі. Мотивація окремої особистості, звичайно, різна, проте достатньо легко розрізнити загальнонаціональні особливості, зумовлені, в першу чергу, історією розвитку тієї чи іншої країни. Наприклад, Індія тривалий час була колонією Великої Британії, що не завадило, а навпаки, дало додатковий стимул до збереження світосприйняття, властивого носіям індуїзму і буддизму. Тому товариство студентів з Індії досить замкнене, і, як результат, вивчення української мови як іноземної обмежується лише науковим стилем, оскільки немає потреби в усному спілкуванні, розмовно-побутовій лексиці. На противагу ним виступають студенти з Арабського Сходу. Особливість їх країн – у потужному впливі Ісламу, який жорстко регламентує міжособистісні стосунки. Відсутність деяких з цих обмежень в українському суспільстві дає цим студентам поштовх до активного міжнаціонального спілкування, що, у свою чергу, мотивує вивчення розмовної української, а це в подальшому полегшує засвоєння наукових текстів, спеціальної професійної термінології. Окрім того, практична робота біля ліжка хворого, яка, на думку багатьох фахівців, є основою якісної підготовки лікаря, потребує від студента знання мови, вміння ставити питання, розуміти відповіді, формулювати висновки та інше.

На жаль, світ далеко не ідеальний, і в ньому постійно відбуваються расові, етнічні, національні конфлікти, ведуться війни, зростає агресія та нетерпимість окремих народів один до одного. І, на нашу думку, позитивним, хоч і не ключовим, моментом навчання іноземних студентів з різних країн у межах однієї країни, одного навчального закладу, факультету, групи, є розвиток толерантності, терпимості до представників інших націй, держав. Якщо студенти І курсу дуже часто категорично відмовляються вчитись в одній групі (особливо якщо країни, які вони представляють, знаходяться в стані конфлікту), то до старших курсів їх ставлення один до одного міняється, іноді радикально. А ті випускники, які залишаються жити й працювати в Україні, часто працюють і товаришують з тими, з ким раніше були в конфронтації. Поясненням такому факту є те, що погляд на конфлікт з середини (коли ти знаходишся на певному боці конфлікту, твоя оцінка суб'єктивна) й оцінка зі сторони (саме це висловлюють оточуючі, об'єктивно оцінюючи сторонній конфлікт) різняться, і з часом сам учасник конфлікту переосмислює його причини, чітко бачить наслідки.

Аналізуючи досвід роботи з групами різної національної приналежності, спираючись на відомості про особливості національного характеру, можна дійти висновків, що, незважаючи на відмінності окремих народів, студентам, які приїжджають вчитись до іншої країни, на початковому етапі більшою чи меншою мірою притаманно перевіряти межу дозволеного в новому соціумі та

умовах життя і навчання. Кожна нація має свої поведінкові стереотипи, вироблені протягом тривалого часу під впливом ряду факторів: соціо-культурних, релігійних, економічних, кліматичних тощо. Якщо студенти з арабських країн часто запізнюються (пунктуальність – не сильний їх бік) [6; 8], студенти з Індії не привчені виконувати домашнє завдання або їм не зрозуміла система оцінювання кожного заняття та кожної навчальної теми (у системі шкільної освіти Індії оцінки не передбачено, лише іспити два рази на рік), вони не зразу пристосовуються до нових вимог і часто продовжують виконувати певні дії за звичкою, спостерігаючи, наскільки це буде викликати опір і протест викладачів, співробітників деканату та інших, у такий спосіб перевіряючи межі дозволеного [9; 10; 11; 12]. У таких випадках правила, закони, порядок дій мають чітко пояснюватись, доводитись до свідомості, і за їх порушення повинно застосовуватись покарання, основою якого є ні в якому випадку не жорсткість, воно може бути досить умовним, навіть жартивлівим, але систематичність і неухильність, що твердо окреслить межі дозволеного та вільного простору. Разом з тим, якщо мова йде про дисципліну, завжди варто пам'ятати про метод "батога й пряника", адже похвала, подяка заохочують дотримуватись правил і порядку з такою ж переконливістю, що й покарання. Важливим є й пролонгованість у часі реакції на порушення правил. Основним відділом, який стежить, серед іншого, й за дотриманням дисципліни, є деканат, співробітники якого систематизують інформацію, що надходить з різних кафедр, щодо успішності, пропусків навчання та інших питань дотримання навчальної дисципліни студентами, та вживають заходів відповідно до правил статуту, внутрішнього розпорядку та інших документів. Ця процедура стандартизована, до того ж вона відбувається не безпосередньо після здійсненого порушення, а через певний, іноді тривалий час. Крім того, спілкування зі співробітниками деканату має характер більше формальний, протокольний. Таке запобігання порушенням є ефективним з точки зору загальної системи навчального процесу, структурує та чітко окреслює межі дозволеного та недопустимого й висить над студентами "Домокловим мечем", спонукаючи до чіткого виконання тих чи інших вимог та правил. Разом з тим досить формалізований підхід (що пояснюється як різноспрямованими завданнями деканату, так і великою кількістю студентів) до вирішення питань дисципліни усуває емоційну складову, яка є досить сильним впливовим чинником на свідомість студента, а отже, і його поведінку. Не менш значущою є негайна реакція викладача на, наприклад, запізнення або неготовність до заняття, оскільки це викликає безпосередню емоційну реакцію (незручність, сором, почуття відчуженості) та закарбовується у пам'яті на рівні підсвідомої стресової ситуації, якої потрібно уникати. Отже, влучне слово, промовистий погляд, коротка, але вагома репліка викладача стає додатковим впливовим аргументом на користь дотримання норм і правил країни та закладу навчання. Звичайно, такі паузи і втрачений час заважають безперервності навчального заняття, відволікають як студентів, так і викладача, від теми заняття, але з часом стає очевидним, що при акцентуації уваги на певні порушення їх стає менше, оскільки від самого початку окреслюються межі дозволеного й неприпустимого.

Глибокий та ефективний вплив чинить й емоційна складова вивчення мови. Ми краще запам'ятовуємо те, що пережили, відчули, що створює чіткі асоціації з настроєм, відчуттями. Читання та обговорення зі студентами емоційно насичених текстів викликає душевний відгук, співчуття, що дозволяє засвоїти певний лексичний матеріал. Хоча варто зазначити, що це стосується загальнонавчальної лексики і фактично не поширюється на професійну термінологію.

Важливим чинником навчання іноземців є не тільки те, що нас відрізняє, але й те, що об'єднує, тому спільне: риси, погляди, прагнення, цілі, уподобання потрібно повторювати, акцентувати, наголошувати, сприяючи тим самим розвитку почуття причетності до нової країни, народу. Важливість цього почуття підкреслює письменниця Емілі Есфані Сміт, вважаючи його однією з основних засад, одним з чотирьох "китів", що складають смисл життя людини [13]. Саме цим керувався колектив авторів підручника з української мови для іноземних студентів [3], добираючи тексти та лексичний матеріал. Оскільки підручник сфокусований, у першу чергу, на студентах-індусах, доцільним видалось створити паралелі в тематиці текстів: українські та індійські видатні особистості ("Ракеш Шарма – перший космонавт Індії", "Ашварія Рай – символ Індії", "Вчені Дніпропетровської медичної академії – гордість медичної науки", "Святослав Вакарчук", "Відомі спортсмени України"), українська та індійська держави, їх традиції, свята ("Дівалі – фестиваль вогнів в Індії", "Сімейні традиції в Індії", "Перший професійний театр України", "Україна – космічна держава" та інші), міста світу ("Делі – столиця сучасної Індії", "Київ – столиця України", "Дніпро – місто майбутнього",

"Ліссабон", "Париж", "Рим", "Прага" та інші). Знаходячи спільне, студенти відчують зв'язок між різними світами: своїм і чужим, усвідомлюють причетність до власної історії та історії країни, яка протягом п'яти-шести років стане для них "другою" домівкою.

Емілі Сміт, вивчаючи природу смислу життя та того, що робить людину щасливою, дійшла несподіваних висновків. Визначені нею "чотири елементи життя зі смислом: співпричетність, призначення, трансцендентність, історія" [13], на перший погляд, стосуються загальнолюдського існування, філософії життя, але при детальному аналізі мають безпосереднє відношення й можуть застосовуватись у навчальному процесі, зокрема мовній підготовці. Мотив до вивчення не дуже поширеної, на жаль, у світі української мови може з'явитись, коли майбутній лікар (сьогодні – наш студент) усвідомить співпричетність до долі пацієнта тієї країни, де він навчається, та досягне своє головне призначення: не нашкодити, допомогти, вказати шлях до здорового й щасливого життя. Показовою, на наш погляд, для студентів, як вітчизняних, так і іноземних, є історія, викладена Е. Сміт у своєму публічному виступі "У житті є дещо більше, ніж бути просто щасливим". Сторож лікарні, на запитання дослідниці, що він тут робить, відповів: "Моє призначення – лікувати хворих". Ця історія, прочитана студентами на занятті з мови, завжди має на них великий вплив, особливо на англомовних, зокрема індусів, які вважають, особливо після першого курсу, що вивчення мови країни, де вони навчаються, є марною тратою часу. Для них основні предмети – гістологія, анатомія, фізіологія та інші представляють набагато більший інтерес. Але акцент на тому, що студент повинен спілкувати з пацієнтом рідною мовою останнього, усвідомлення співпричетності до процесу лікування та видужання хворого, робить навчання більш приближеним до практики, викликає глибший інтерес, а, отже, підвищує якість навчального процесу.

Цікавим елементом активізації начального процесу є ще один елемент смислу життя (за теорією Е. Сміт) – історії (історії, які ви розповідаєте собі про себе). Дослідниця вважає, що створення розповідей із подій вашого життя вносять до нього ясність, допомагає зрозуміти, як ви стали собою, яким шляхом ідете, куди прямуєте. "Ваше життя – не тільки список подій. Його можна відредагувати. інтерпретувати або пере розповісти історію, навіть якщо ви обмежені фактами" [13]. Ця психологічна підказка чудово працює при навчанні мови. Власна історія студентів на початковому рівні мовної підготовки починається з одного-двох речень: "Моє ім'я Зуль. Я родом з Індії". Але поступово ця історія поширюється, доповнюється, розростається, і наприкінці II курсу складається 3-4 сторінок друкованого тексту. Причому творці таких історій залучають до них не тільки рідних, а й друзів, виказують своє ставлення до оточуючого світу, людей, подій (звісно, не політичних, оскільки індуси, наприклад, політикою не цікавляться). Ці історії, які пишуться протягом декількох років, з одного боку, допомагають відпрацьовувати орфографічні, граматичні, синтаксичні правила та норми, а з іншого – дають можливість усвідомити себе в конкретному просторі, часі, умовах, адаптуватись до нового світу, осмислити своє місце в ньому, мету, шляхи до її досягнення. Саме з цією метою в підручнику з української мови, укладеної кафедрою мовної підготовки ДЗ "ДМА МОЗ України" для іноземних студентів, вміщено ряд текстів з історіями студентів-індусів академії ("Зуль", "Пріянка", "Рікеш захворів"), які є зразками таких оповідей і об'єднуючою ланкою для різних поколінь студентів.

Висновки. Окреслені у статті психологічні проблеми та особливості навчання іноземних студентів потребують подальшого дослідження, вивчення та розробки нових стратегій та методик роботи з представниками інших націй, народів, держав, оскільки процеси глобалізації суспільства безпосередньо відбиваються і на освітній діяльності, що зумовлює зростання кількості іноземних студентів у вищих навчальних закладах України і робить надзвичайно актуальними ці проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бувевская М.В. К поиску оптимального соотношения приемов переводного и сознательно-практического методов обучения русскому языку как иностранному студентов, получающих высшее медицинское образование на английском языке / М.В. Бувевская // Тенденции и проблемы языковой подготовки иностранных студентов в современных условиях: материалы заочной Международной научно-практической Интернет-конференции 13–17 мая 2013 года. – Запорожье, 2013. – С. 54–57.
2. Деркач Г., Демченко В. Психологические особенности адаптации иностранных студентов к условиям жизни и обучения в Украине / Г. Деркач, В. Демченко // Науковий інформаційний журнал: Проблеми вищої освіти. / Ред. рада: О.А. Андрущенко, В.І. Астахова, В.С. Бакіров [та ін.]. – 2015. – № 1. – С. 18–22.

3. Русский язык для студентов-иностранцев начального и основного периодов обучения (медико-биологический профиль): учебник / отв. ред. Т.В. Филат. – Днепр: Днепр-VAL, 2017. – Ч. I. – 503 с.
4. Актуальные проблемы обучения иностранных студентов: Материалы межвузовской научно-практической конференции. – Днепропетровск, 1998 – 2017. – №№ 1–17.
5. Єсік А. Етнопсихологічні особливості студентів як предмет сучасних психологічних досліджень [Електронний ресурс] / Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_DSN_2010/Psihologia/69420.doc.htm
6. Лоскутов О.Є., Олійник О.Є., Головаха М.Л., Кондрашов В.М. Особливості викладання курсу травматології та ортопедії іноземним студентам //Медична освіта. – № 3. – 2002. – 352 с.
7. Льюис Р. Деловые культуры в международном бизнесе. От столкновения к взаимопониманию. – 2-е изд. – М.: Дело, 2001, с. 64 – 76.
8. Сердюк Ю.О. Менталитет арабов [Електронний ресурс] //География, № 10/2003. – Режим доступу: <http://geo.1september.ru/article.php?ID=200301003>
9. Лукаш О. З історії розвитку українсько-індійських зв'язків // Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць / О. Лукаш. – Вип. 1. – К.: Всеукраїнська асоціація індологів, 2003. – С. 75–85.
10. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит / С. Наливайко – К.: Вид. Центр «Просвіта», 2000. – 288 с.
11. Абрамова М.В. Специфика обучения индийских студентов русскому языку на предвузовском этапе / М.В. Абрамова // Электронный научный журнал «Дидактическая филология». – № 3(7). – 2017. – С. 8–14.
12. Васильев Л. С. История религий Востока. Учебное пособие. – М.: Книжный дом «Университет», 2000. – 436 с.
13. Emily Esfahani Smith https://www.ted.com/talks/emily_esfahani_smith_there_s_more_to_life_than_being_happy?language=ru